

Осадчий Є. С.

кандидат економічних наук, докторант,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Osadchyi I. S.

Candidate of Economic Sciences, PhD,
Assistant Professor of Management of Banking Department
Kyiv National Economic University named after V. Hetman

СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

GLOBAL CAPITAL MANAGEMENT EXPERIENCE OF CREDIT UNIONS

Анотація. У процесі організації кредитних відносин кредитні спілки враховують інтереси спілки, її пайовиків, позичальників і загальнодержавні інтереси. Автором статті кредитні спілки розглядаються як важлива інфраструктурна складовою фінансового ринку. Такі установи створюються групою людей не заради прибутку, а заради надання послуг своїм членам. Головною передумовою ефективного функціонування є виконання основних показників діяльності кредитних спілок. Це зумовлює вивчення світового досвіду використання методик оцінки їх фінансового стану та управління капіталом.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансове посередництво, фінансові послуги, небанківські фінансові інститути, парабанки, кредитна спілка.

Постановка проблеми. Усі сегменти фінансового ринку в Україні, зокрема системи кредитної кооперації, створюють умови для економічного зростання держави. За своєю природою вони мають не лише економічне значення, але й соціальне (взаємодопомога та самозахист громадян в умовах ринкової економіки). Головною метою діяльності таких організацій є надання своїм членам різних фінансових послуг, найважливішими з яких є позички. Отже, особливого значення нині набуває як кількісне зростання фінансових посередників, так і підвищення ефективності їхньої діяльності; важливо розвивати не тільки банківські установи, а й небанківські фінансові інститути різних видів для забезпечення повноцінного функціонування фінансової інфраструктури, що слугуватиме запорукою економічного зростання. Окреслені проблеми ще більше загострилися в умовах фінансової кризи та кризи банківської системи України. Це визначає актуальність і необхідність дослідження питань подальшого розвитку кредитного ринку, зокрема функціонування небанківських кредитних установ. Кредитні спілки водночас є фінансовими установами і неприбутковими організаціями, створеними фізичними особами шляхом об'єднання грошових внесків членів спілки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у царині теорії кредитної кооперації були здійснені в період зародження і розквіту кооперативного руху в кінці XIX – на початку XX ст. А.М. Анциферовим, С.В. Бородаєвським, І. Витановичем, Г. Галаганом, Л.С. Заком, Б. Мартосом, М.І. Туган-Барановським та ін., сучасними науковцями: С.В. Войцехівським, В.В. Гончаренком, Б.А. Дадашевим, В.В. Зіновчуком, В.М. Палієм, Є.А. Поліщук, І.С. Ткаченком та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Світова і вітчизняна практика діяльності кредитних спілок потребує поступового впровадження системи жорсткого нагляду за дотриманням і виконанням основних показників діяльності кредитних спілок. У разі невиконання своїх прямих функцій та положень потрібно

застосовувати адекватні рішення щодо виконання нормативів.

Мета статті полягає у вивченні методик оцінки діяльності кредитних установ, які застосовуються в різних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфічними ознаками кредитної спілки, які відрізняють її від інших інститутів, є такі: кредитна спілка водночас поєднує два види діяльності: громадську та фінансову; кредитна спілка – це відносно малий за розміром кредитно-інвестиційний інститут, який займає, як правило, невеликий сегмент на ринку фінансових послуг; спеціалізація кредитної спілки спрямована тільки на кредитування своїх учасників – власників капіталу; рівноправність членів кредитних спілок у питаннях управління, контролю та розкриття фінансової інформації про діяльність спілки незалежно від величини і строків внеску; кредитна спілка може бути заснована у вигляді юридичної особи, якщо так забажають її засновники під час її реєстрації; кредитні спілки мають спеціально спрямований характер діяльності [1, с. 201].

Слід зазначити, що кредитні спілки мають суттєві переваги над іншими фінансовими установами:

- 1) такі установи створюються групою людей не заради прибутку, а заради надання послуг своїм членам;
- 2) члени, що засновують кредитну спілку, не мають жодних виняткових прав щодо членів, які вступили до спілки пізніше;
- 3) послуги надаються лише членам спілки;
- 4) члени спілки водночас є її власниками та клієнтами;
- 5) основний вид діяльності – надання ощадно-депозитних послуг, забороняється займатись іншим видом діяльності;
- 6) поєднуються ознаки фінансової установи і громадського осередку.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах із метою задо-

волення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [2].

В.В. Гончаренко висловлює думку, що кредитні спілки є фінансовими кооперативами, які незалежно від того, ким вони створені (споживачами чи підприємцями), мають спільну рису, а саме: мета їхньої діяльності не отримання прибутку, а економія коштів своїх членів, надання якісніших послуг за кращих умов [2, с. 18]. А згодом узагальнює, що кредитна спілка – фінансово-кредитний кооператив, який є водночас і громадською організацією, і фінансовою установою зі специфічною формою господарювання у фінансовій сфері. Із соціальної точки зору кредитна спілка повинна забезпечити фінансову взаємодопомогу та економічний захист людей. В організаційному сенсі – це громадська організація, побудована на демократичних засадах управління, в економічному – неприбуткова фінансова установа [3, с. 24].

Л.А. Негребецька вказує два основні напрями діяльності: кредитна спілка дає можливість заощаджувати кошти та брати позички [4, с. 121], за допомогою яких вони втілюють у дійсність основну мету своєї діяльності – задоволення потреб членів кредитної спілки у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг.

Н.О. Славова пропонує зазначене поняття розглядати через поєднання двох категорій, а саме «кредит» і «спілка». Під кредитом розуміють позичку в грошовій формі на умовах строкості, повернення, платності, що надається кредитором іншій особі – позичальникові, а спілка – об'єднання двох і більше осіб із метою задоволення своїх потреб [5, с. 147].

Існує думка, що кредитні спілки – це суб'єкти фінансового ринку, які надають фінансові послуги, подібні банківським: залучають кошти шляхом приймання депозитів, відкриття пайових, ощадних чекових (розрахункових), пенсійних та інших рахунків і за рахунок цих коштів надають кредити різноманітних видів, розміщують тимчасово вільні кошти у казначейські зобов'язання, державні й муніципальні облігації та інші високонадійні цінні папери [6, с. 26].

Досить влучним і зрозумілим є визначення О.Ю. Гавриленко: кредитна спілка – це фінансовий механізм, завдяки якому люди шляхом кооперування своїх зусиль, ідей та коштів можуть отримати необхідні послуги значно дешевше, коли кожний із них намагався би діяти окремо [7, с. 63].

Таке пояснення дає можливість виразити кредитну спілку як вигідну класичну модель кооперації (лат. *cooperatio* – співпраця, добровільне об'єднання осіб для задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю).

На думку С.М. Аржевітіна, кредитна спілка – це ефективний механізм самоорганізації громадян щодо кредитування [8, с. 11]. Важко не погодитись, однак не слід применшувати ролі такої фінансової послуги, як здійснення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитний рахунок, що є досить популярним і, як показує практика, менш ризиковим, ніж депозити в інших фінансових установах.

А.А. Пожар пропонує таке формулювання досліджуваного терміну: кредитна спілка – це фінансовий кооператив, заснований із метою здійснення його членами фінансової самодопомоги на засадах взаємодопомоги і демократичних принципів управління, що надає своїм

членам – фізичним та юридичним особам – весь необхідний їм перелік фінансових послуг [9, с. 7].

За висновками О.М. Зубатенко, кредитна спілка – це форма самоорганізації людей, які, об'єднавшись власними силами, створюють для самих себе можливість задоволення своїх потреб у фінансовій сфері. Кредитна спілка – це самоврядна демократична організація, в якій члени і лише члени визначають види послуг, які нею надаються, і встановлюють умови їх надання [10, с. 31].

Таким чином, за результатами аналізу теоретичних підходів до визначення поняття «кредитна спілка» можна зробити висновок, що кредитна спілка за зовнішньою формою є юридичною особою, небанківською фінансовою установою, неприбутковою організацією; за суттю – фінансовим кооперативом; метою діяльності є не отримання прибутку, а задоволення потреб членів кредитної спілки у наданні фінансових послуг; основним видом діяльності є надання фінансових послуг; суб'єкт управління – всі члени кредитної спілки.

Зарубіжний досвід діяльності кредитних спілок свідчить про те, що все різноманіття фінансових операцій, які вони здійснюють, не зводяться лише до кредитних і депозитних. Вони значно ширші й пов'язані з розміщенням цінних паперів на фондовому ринку, іпотечними операціями, емісією кредитних карток, довірчим управлінням майном тощо. Останнім часом особливої уваги привертають до себе операції з перерахування зарплати працівникам підприємств через кредитні спілки. Надання вказаної послуги є вигідним для всіх учасників.

У світовій практиці регулювання діяльності кредитних установ існує багато методик оцінки їх фінансового стану та діяльності, які застосовуються в різних економічних умовах. Розглянемо декілька систем оцінки, які найбільш відомі у світі, та порівняємо їх за ключовими показниками.

У 1988 р. Базельський комітет затвердив та підписав угоду ВАЗЕЛ I, яка стосується не тільки банків, а й усіх кредитних установ. Вона називалася «Міжнародна конвергенція вимірювання розміру капіталу і стандартів капіталу». У 2004 р. Базельський комітет банківського нагляду затвердив нові нормативи резервного капіталу (ВАЗЕЛ II), які набрали чинності в 2006 р. За ними повинні діяти банки та кредитні установи країн ЄС, «групи десяти» та інших країн, які запровадять їх добровільно. Головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля III, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури капіталу кредитної установи, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення його резервних запасів.

Зокрема, переважаючою формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Також передбачаються заходи задля стримування циклічності діяльності кредитної установи.

Базель III передбачає виключення зі структури власного капіталу певних статей, які недостатньо ліквідні й не можуть бути використані для покриття збитків. У капітал першого рівня повинні входити тільки такі інструменти, які забезпечують поглинання збитків у поточній діяльності кредитної установи, а не за їх банкрутства. Базель III сприяє збільшенню частки акціонерного капіталу та зменшенню питомої ваги субординованих кредитів та інших гібридних інструментів у капіталі кредитної установи.

У країнах ЄС під час визначення ефективності управління капіталом кредитної установи, у тому числі кредитних спілок, використовується система CAMEL, що засно-

вана на оцінці п'яти показників діяльності кредитної установи: • адекватності капіталу (С); • якості активів (А); • якості управління, менеджменту (М); • дохідності (Е); • якості управління ліквідністю, активами/пасивами (L).

Класичний варіант системи CAMEL із часом удосконалюється. На заході створено систему, де S – чутливість фінансового ринку до багатьох факторів. CAMELS планувалося використовувати як внутрішній інструмент для контролю, саме тому вона зручна для службового користування і містить низку показників конфіденційного характеру. Система CAMELS передбачає наявність п'яти оцінок якості активів. Показники системи CAMELS такі:

1) капітал (С) – власний капітал до загальних активів; непогашені в строк кредити до власного капіталу; оцінка платоспроможності; сукупність проблемних кредитів до власного капіталу;

2) якість активів (А) – непогашені в строк кредити до загальної суми кредитів; загальна сума списаних непогашених кредитів за попередні 12 місяців;

3) менеджмент (М) – оцінка управління, яка передбачає наявність та виконання стратегічного плану розвитку кредитної спілки на два-три роки;

4) дохід (Е) – чистий дохід до середніх активів (річних); витрати до середніх активів (річних); основні засоби до активів; валовий дохід до середніх активів; вартість залучених коштів до середніх активів; загальний дохід до середніх активів (річних); резерв від утрат і за проблемними кредитами до середніх активів (річних); коефіцієнт за нетто-процентом до середніх активів (річних);

5) управління активами (пасивами) (L) – вартість довгострокових активів до активів; прості акції до загальної суми акцій і позик; загальна сума кредитів до загальної суми акцій; загальна сума кредитів до загальної суми активів; готівкові кошти та інвестиції до одного року до загальних активів; загальна сума акцій, депозитів і позик до загальних кредитів та інвестицій; займи до загальної суми акцій і власного капіталу і товарообігу кредитів;

6) інші показники (S) – зростання власного капіталу, кількості кредитів, активів, частка на ринку (акції на поточний період/акції на кінець попереднього періоду). Загальна кількість показників перевищує 32.

Система рейтингового аналізу фінансового стану кредитних спілок у Польщі KAPER передбачає чотири групи показників: капіталу (K), якості активів (A), ліквідності (P), ефективності і рентабельності (E, R).

Кредитні спілки для цілей аналізу за розміром активів розподіляються на дві групи: кредитні спілки з активами до 5 млн. злотих і кредитні спілки з активами більш 5 млн. злотих. Кожний показник має оптимальне та критичне значення.

Інтервал між оптимальним та 122 критичним значенням поділений на певну кількість проміжків, кожному з яких присвоюється бал. Після визначення фактичного значення кожного показника та присвоєння відповідного бала визначається сумарний бал кредитної спілки. Отриманий сумарний бал визначає одну з чотирьох (A, B, C, D) категорій.

Усього застосовуються 19 показників: загальний капітал до загальних активів (норма – 8% для великих спілок, 12% – для малих); показник покриття кредитів капіталом (норма – 12%); показник покриття депозитів капіталом (норма – 10% для великих спілок, 12% – для малих); прострочені кредити терміном більше 30 днів, зменшені на резерв сумнівних боргів до капіталу (норма – 0%); інституційний капітал до загальних активів (норма – 4%); недохідні активи до загальних активів (норма – 6%).

При цьому кредити, які прострочені більше 30 днів, скореговані на сформований резерв сумнівних боргів до активів (норма – 3%), кредити, прострочені більше 30 днів, – до загальних кредитів (норма – 5%); обов'язкова та миттєва ліквідність (норма – 10%); співвідношення сальдо кредитів до сальдо депозитів (норма – 80%); дохідні активи до платних пасивів (норма – 100%); строкова (шість місяців) ліквідність (норма – 150%); прибуток до активів (норма – 2%); співвідношення витрат та доходів (норма – 80%); співвідношення фінансової маржі до активів (норма – 7%); отримані проценти за кредитами до нарахованих процентів за зобов'язаннями (норма – 180%); прибуток активів (норма – 15%); операційні витрати до активів (норма – 4%).

У 2000 р. НАКСУ запровадила рейтингову систему оцінки фінансового стану кредитних спілок для членів асоціації. Під час розробки цієї системи застосовувалася методика, яка закладена в системі рейтингового аналізу фінансового стану KAPER.

Рейтингова система НАКСУ передбачає розрахунок 15 показників: нерозподілений дохід до активів (оптимальне значення > 0); доходи до витрат (оптимальне значення > 100%); сума капіталу і резерву забезпечення покриття втрат від неповернених 123 позик (оптимальне значення ≥ 11%); прострочені кредити до суми капіталу та резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позик (оптимальне значення > 30%); капітал до активів (оптимальне значення ≥ 30%). Максимальний бал кредитної спілки може становити 100 балів, мінімальний бал – -90. Отриманий сумарний бал визначає одну з шістьох можливих категорій фінансового стану: критичну; ризикову; задовільну; проблемну; добру; дуже добру.

Незважаючи на те що в кожній країні світу національне законодавство регулює розмір активів, визначення простроченої заборгованості, складників капіталу та джерел його формування, основними об'єктами нагляду за діяльністю кредитних установ є: капітал; ліквідність; якість активів; темпи росту (розвитку); дохідність, ефективність роботи.

Висновки. Стабільність національної економіки вимагає функціонування ефективного ринку фінансових послуг, ключовим завданням якого є об'єднання різних форм мобілізації, акумуляції та перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів у сферу інвестиційної діяльності. Зазначене реалізується через його учасників – фінансових посередників, яких у науковій літературі прийнято поділяти на банківські та небанківські фінансові установи. На сьогодні одним з основних напрямів розвитку фінансового посередництва є забезпечення ефективного функціонування саме небанківських (парабанківських) фінансово-кредитних установ, зокрема ломбардів, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, фінансових та страхових компаній, інших кредитних установ.

Ураховуючи досвід діяльності кредитних спілок та управління їх капіталом в умовах конкуренції різних країн світу, доцільно звернути увагу на такі напрями посилення конкурентоспроможності кредитної кооперації України, як: дотримання кооперативних принципів; забезпечення внутрішнього і зовнішнього зростання кооперативних організацій та вдосконалення організаційної побудови; ефективне використання ресурсів (матеріальних, фінансових і трудових); забезпечення кооперативних організацій кваліфікованими фахівцями – відданими кооператорами; пропаганда кооперативних ідей серед населення та забезпечення активності пайовиків; вплив на органи

влади з метою прийняття законів і законодавчих актів, які сприяли би розвитку створених громадянами країни кооперативів для задоволення власними силами і коштами своїх матеріальних і духовних потреб; активна участь у загальноукраїнському і міжнародному кооперативному русі.

Необхідно вжити певних заходів для покращання функціонування кредитних спілок, забезпечити кредитні спілки необхідними послугами з навчання, інформаційних технологій, мінімізації фінансових ризиків. Для цього необхідно створювати спеціалізовані установи з надання такої допомоги.

Список використаних джерел:

1. Историческое развитие ломбардов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.avanslombard.ru/articles/091009>.
2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика / В.В. Гончаренко – К. : Наукова думка, 2014. – 233 с.
3. Гончаренко В.В. О кредитной кооперации / В.В. Гончаренко // Экономика Украины. – 2013. – № 4. – С. 23–29.
4. Негребецька Л.А. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги / Л.А. Негребецька // Регіональна економіка. – 2012. – № 2. – С. 121–123.
5. Славова Н.О. Кредитні спілки: поняття, класифікація, загальна характеристика / Н.О. Славова // Вісник господарського судочинства. – 2015. – № 5. – С. 147–150.
6. Гончаренко В.В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку / В.В. Гончаренко // Банківська справа. – 2015. – № 4. – С. 24–26.
7. Гавриленко О.Ю. Проблемні питання функціонування кредитних спілок в Україні / О.Ю. Гавриленко // Вісник економічної науки України. – 2015. – № 2. – С. 62–66.
8. Аржевітін С.М. Кредитні спілки – цеглинка у підвалинах відродження підприємництва в Україні / С.М. Аржевітін // Вісник кредитних спілок. – 2014. – № 2000. – С. 11.
9. Пожар А.А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / А.А. Пожар. – Полтава, 2015. – 16 с.
10. Зубатенко О.М. Кредитна спілка як учасник відносин у сфері господарювання / О.М. Зубатенко // Экономика и право. – 2014. – № 1. – С. 30–34.
11. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
12. Офіційний сайт Всесвітньої ради кредитних спілок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.woccu.org>.

Аннотация. В процессе организации кредитных отношений кредитные союзы отстаивают интересы союза, ее пайщиков, заемщиков и общегосударственные интересы. Автором статьи кредитные союзы рассматриваются как важная инфраструктурная составляющая финансового рынка. Такие учреждения создаются группой людей не ради прибыли, а ради предоставления услуг своим членам. Главной предпосылкой эффективного функционирования является выполнение основных показателей деятельности кредитных союзов. Это приводит к изучению мирового опыта использования методик оценки их финансового состояния и управления капиталом.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, финансовое посредничество, финансовые услуги, небанковские финансовые институты, парабанки, кредитный союз.

Summary. Credit unions defend the interests of the Union, its shareholders, lenders and national interests in the credit relations process. Credit unions are regarded as an important part of financial market infrastructure by the article author. Such institutions created by a group of people, not for profit, but for the provision of services to its members. The main prerequisite for the effective functioning is the fulfillment of key performance indicators of credit unions. This makes studying world experience with methodologies to assess their financial condition and capital management.

Key words: market of financial services, financial intermediation, financial services, non-bank financial institutions, credit union.